

nekaj drugih. Poleg strank so na tem območju delovala tudi prouitalijanska društva, katerih skupni cilj je bila obramba italijanskih mej, sicer pa je za njimi stal finančni velekapital. V poglavju, ki govori o Italijanih, je avtorica podala tudi problematiko avtonomnih Italijanov, ki so živeli v obalnih mestih slovenskega in istrskega Primorja.

Oh koncu svoje obsežne knjige pa je spregovorila tudi o paravojaških skupinah, predvsem o italijanskih, to pa zato, ker o tavnstnih jugoslovanskih dejavnostih ni dobila podatkov.

Italijanske oborožene ilegalne in pollegalne skupine so bile različne po izvoru, združevala pa sta jih skupni cilj in namen, in sicer obvarovanje meje. Kljub temu da arhivskih virov o delovanju jugoslovanskih paravojaških skupin ni, pa je avtorica opisala delovanje OZne, ki je po umiku jugoslovanske vojske iz cone A ohranila velik del svojega sistema in ga seveda prilagodila novim razmeram.

Skazi vsa knjigo nam želi avtorica predvsem prikazati odziv prebivalstva, tako slovenskega kot tudi italijanskega, na dogajanja v Julijski krajini.

Slovinci so se množično vključevali v osvobodilno gibanje. Večini je bilo ideološko vprašanje drugotnega pomena, zanje je bilo pomembnejše narodnostna vprašanje. Zato se je velika primorskih katolikov odločila za OF - v njej so sicer prepoznali komunizem, sočasno pa tudi narodnostna osvoboditev. Fašizem in nacizem sta namreč zanje pomenila večje in nevarnejše zlo. "Rdeča zvezda za primorske Slovence, tudi za mnoge katolike med njimi ni bila simbol komunizma, ampak je bila simbol svobode, simbol katerim so umirali sinovi, očetlje in prijatelji."⁴ Manjši del Slovencev je ostal neopredeljen, nekaj pa jih je odkrito nasprotovalo OF, kar je avtorica takole obrazložila: "K tem opredelitvam je s svojim sektaštvom da vseli, ki je niso brezkompromisno podprli, velikokrat prispevala OF sama, saj so njeni aktivisti tudi na Primorskem, čeprav manj kot v osrednji Sloveniji, marsikje katolištvo enačili s sovražnikom."⁵

Ob koncu vojne so prebivalci Julijske krajine jugoslovanske zasedbene oblasti različno sprejeli. Opredeljevanje je bila odvisno od njihove socialne in narodnostne pripadnosti. Avtorica meni, da su bili za narodnostne pripadnosti skrajaj vsi Slovenci, pri priključitvi k Jugoslaviji skoraj vsi Slovenci, pri katerih je prevladovala narodnostna izbira, nekateri pa so se tako odločili tudi iz nacionalnih razlogov. Za Jugoslavijo se je iz ideoloških razlogov opredelil tudi velik del italijanskega delavstva. Primorskim Slovenem pa osvoboditev ni pomenila le izgon okupatorja, ampak predvsem močnost združitev z matično državo, torej sprememba dotedanje meje. Del prebivalstva je bil apolitičen, pa tudi ta je bil, vsaj na začetku, do jugoslovanskih oblasti vsaj lojalni. Sprva so aretacije podpirali, ker so jih doživljali kot kazni za fašistične zločine. Ko pa so uvideli, da gre za množične usmrtnice, so začeli proti zapiranju nedolžnih protestirati. Po koncu vojne so množično podpirali naslednico OF SIAU, kar so kazale množične manifestacije. Le

manjši del je nasprotoval SIAU, med njimi del slovenske duhovščine na Goriškem in nekateri liberalci, ki so se zavzemali za Jugoslavijo, vendar brez komunistov. Po sprejetih sklepih na mirovni konferenci so začeli prav ti ustanavljati nove slovenske stranke, ki se niso strinjale z delovanjem SIAU. Poglavitni vzroki za to so bili v odnosu da partije, kajti SIAU je bila partiji povsem podrejena, razredna politika pa je vedno bolj prevladovala nad narodnostnimi vprašanji.

Proutalijanski hlok je bil nacionalno enoten in ga je vezala skupna želja po ohranitvi rapalske meje. Partizane so sprejeli kot osvajalce. V obeh številnih so bili manjvredni barbari, ki so hlepeli po italijanski zemlji. Njihove predsodke so še podkrepili ukrepi jugoslovanskih oblasti po koncu vojne, zlasti množične aretacije in likvidacije - ne le tistih, ki so imeli krvave roke, ampak tudi nekaterih, ki so zgolj nasprotovali priključitvi. Večina prebivalstva pa si je želela mirnega vsakdanjega življenja. Avtorica opozarja, da je ob politično opredeljenih še živela molčeča večina, na katero se zaradi njene pasivnosti pogosto pozablja. Med tistimi, ki jih politika ni zanimala, so bili zlasti Italijani, saj Slovencev preteklost ni mogla pustiti neprizadetih, zato jih je bilo med neopredeljenimi veliko manj. Večina pa je bila utrjena od vojne in si je po avtoričinem mnenju želela mirnega vsakdanjega življenja; sprejela hi vsakogar, ki bi jim to zagotavljal. Vprašanje državne pripadnosti ni bilo pomembno za srednji in nižji sloj, čeprav sta bila bolj zadovoljna z Angleži kot z "revnimi partizani". Pozneje pa se je mnenje molčeče, zadržane večine spremenilo, in sicer predvsem zaradi ukrepov jugoslovanskih oblasti in revnega vsakdanjega življenja.

Obsežni študiji v sklepnem delu sledijo sklep, seznam virov in literature, kratice, pojasnila nekaterih pojmov in kazalo osebnih imen.

Mateja Jeraj, Aleksandra Serše

Spominski zbornik Zgodovinskega arhiva Ljubljana; Ljubljana 1999, Građivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana št. 21, 133 strani

S Spominskim zbornikom Zgodovinskega arhiva Ljubljana formalno končujemo praznovanje stoletnice delovanja arhiva. K sadelovanju so bili povabljeni vsi nekdanji in sedanjí zaposleni v arhivu. Vsehina in obseg prispevkov nista bila omejena, navedovati pa se morajo na Zgodovinski arhiv Ljubljana. Odzvalo se je 24 avtorjev, in ti so pripravili 26 prispevkov. Kljub temu da so prispevki napisani bolj lahkonno, pomnjajo obilico novih ali manj znanih podatkov o razmerah, ljudeh in delu v arhivu. Ta pa je bil tudi naj poglaviti namen.

Kljub temu da je bilo v jubilejnem letu 1998 veliko napisanega in povedanega o 100-letnem razvoju našega arhiva, sem kot tedanji direktor arhiva v prvem prispevku z naslovom *Mejniki v 100-letni*

⁴ Prav tam, str. 296.

⁵ Prav tam, str. 296.

zgodovini arhiva skušal opozoriti na nekatere poudarke iz naše arhivske dejavnosti, za katere sem prepričan, da dobro opredeljujejo delovne usmeritve, ki se jim je posvečal naš arhiv, vse od znanstveno raziskovalnega dela, prek objave virov, do gotovo prvega mesta na zakonodajnem področju pa do izdaje vodnikov in publikacij v okviru serije Gradivo in razprave ter predstavitev na internetu.

Dr. Marjan Drnovšek je umestil arhiv v slovenski in evropski prostor in ga povezal z naprednimi idejami tedanjega ljubljanskega župana Ivana Hribarja, zaslužnega za ustanovitev arhiva mesta Ljubljane. Poudarja Aškerčevo strokovnost, ki je bila zaradi uporabe temeljnih arhivističnih načel izvora in prvotne ureditve na tedanji evropski ravni. Nakazuje tudi vpetost arhiva v kulturni prostor Ljubljane in Slovenije nekaj in danes.

Članek dr. Jožeta Žontarja že z naslovom Slovenska arhivska pomlad in podnaslovom Spomini na dr. Sergija Vilfana in čas, ko so se polagali temelji arhivske službe v Sloveniji nakazuje temeljne zgodovinske smernice v razvoju slovenske arhivistike v šestdesetih letih, ki je brez samohvale odlašujoče vplivala na jugoslovansko, pa tudi na svetovno arhivistiko, česar pa brez prodornega delovanja dr. Vilfana, tedanjega ravnatelja Mestnega arhiva Ljubljana, in tudi dr. Žontarja ne bi bilo. Dr. Žontar je na koncu prispevka zapisal, "...da so bila šestdeseta leta v slovenski arhivski službi zares prelomna in da so se načrti za to velikokrat rojevali prav v Mestnem arhivu in v glavi njegovega direktorja dr. Sergija Vilfana." (str. 28) Smemo pa dodati, da tudi v njegovi, pa čeprav ta čas še ni bil zaposlen v našem arhivu.

Svetovna arhivistična spoznanja so skozi znanja dr. Vilfana prodirala tudi v slovenski prostor. Dr. Žontar nas skozi delovanje na društvenem področju popelje v zgodovino slovenske arhivistike v šestdesetih letih. Začenja z letom 1962, ko je prežet s številnimi strokovnimi načini prevzel tajnikovanje slovenskega arhivskega društva. Ni prav dobro znano, da je bilo prvo posvetovanje Društva arhivarjev Slovenije prav na njegovo pobudo in z njegovo organizacijo oktobra 1962 v Novem mestu, da je opravil temeljna dela za pripravo slovenskega vodnika, ki je izšel konec leta 1965, ko je postal tudi predsednik Arhivskega društva Slovenije. Ob tem se mi zdi potrebno zapisati njegovo ne najboljšo izkušnjo, ki jo je imel 1. marca 1963, kot sam pravi - s "smetano slovenske zgodovine", ko je "... ponovno... zelo konkretno spoznal, kako je predpogoj za poznavanje gradiva poznavanje struktur inštitucij." (str. 15). Ena temeljnih zadev, s katerimi se je v šestdesetih letih ukvarjala slovenska arhivistika, je bil načrt razvoja arhivske službe v Sloveniji, ali - preprosteje - slovenska arhivska mreža, ki naj bi se okrepila tudi z izgradnjo, kot so tedaj rekli, arhivskih silosov. Ob tem se je znova pokazalo, da "... delo arhivov ni uživalo nikakršnega ugleda in je bilo javnosti komaj znano." (str. 14) Seznanimo se s problematiko, ki se je pojavljala pri oblikovanju prvega slovenskega arhivskega zakona, med drugim tudi s pojasnjevanjem razlike med arhivsko, muzejsko in spomeniško var-

stveno dejavnostjo. Šestdeseta leta so bila tudi čas, ko je slovenska arhivistika prek dr. Vilfana, dr. Žontarja in zaradi formalnosti tudi direktorja slovenskega državnega arhiva stopila na evropsko prizorišče. To je tudi čas, ko je dr. Žontar v Londonu prvič videl arhivsko škatlo. Prek dela Arhivskega društva Slovenije in leta 1966 ustanovljene Skupnosti arhivov Slovenije izvemo za intenzivna razmišljanja o metodologiji objave virov. Opozori nas na spor med cerkvijo in državo, ki se je znova zaostрил, ko so začeli akcijo popisa župnih arhivov in pripravo vodnika po matičnih knjigah. Konec šestdesetih let je bil tudi čas, ko sta večinoma skupaj z dr. Vilfanom pripravila temeljne slovenske arhivistične načbenike, ki jih je z zgodovino slovenske arhivistike dopolnila še Majda Smole. Plod njunega skupnega dela so bili tudi prvi slovenski podzakonski akti in tudi Slovar arhivske terminologije Jugoslavije, ki je izšel leta 1972.

Da pa v tedanji arhivistiki ni bila navzoča le suhoparnost arhivske znanosti, velja opozoriti na doselej širši slovenski arhivski javnosti neznano dejstvo, da je bil na kongresu Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije na Ceniņu in v Kotorju oktobra leta 1968 za mistra arhivov, večinoma zaradi svojih francjožefovskih brk, izvoljen naš kolega dr. France Štrukl. Katera dama jugoslovanske arhivistike pa je postala misica arhivov, dr. Žontar v svojem zapisu ni zapisal.

Za prispevek Zgodovinski arhiv Ljubljana v jubilejnem letu 1998 sem se odločil, da na zgoščen način podam poročilo o dejavnostih arhiva v letu praznovanja. Če primerjamo okvirni program prireditve, smemo ugotoviti, da smo izpeljali vse načrtane naloge, vse od celostne podobe, razstave s katalogom, treh publikacij, pridobitve državnega odlikovanja, do odkritja Aškerčeve spominske plošče in svečane prireditve v Cankarjevem domu ter današnje predstavitev spominskega zbornika. Izpadlo je le priznanje v obliki Župančičeve nagrade, ki ga za dosežke na kulturnem področju dodeljuje Mestna občina Ljubljana. Pa tudi to bi verjetno dobili, če bi se le našla ustanova, ki bi nas za to nagrado predlagala, oziroma če bi se dogovoril s katero izmed njih za vložitev predloga.

Mag. Vladimir Žumer se je lotil t. i. "arhivistisa", ki ga definira kot zasvojenost z arhivom in arhivistiko v obdobju od 1972 do 1986, ko je bil zaposlen v našem arhivu kot vodja Enote za zunanjo ljubljansko regijo. To je bil čas, ko je bila poglobljena naloga arhivov t. i. zunanja služba in prevzemanje ter številne selitve velikih količin arhivskega gradiva v depoje, ki jih je z velikimi mukami uspelo pridobiti dr. Jožetu Žontarju. Mislim, da je zelo lepo opisal našega tedanjega ravnatelja dr. Jožeta Žontarja, ko je zapisal, da smo se "... od njega veliko naučili. Bil pa je tudi edini ravnatelj, kar jih poznam, ki nikoli nikomur ni rekel ostre ali žal besede, čeprav bi jo moral, ravnatelj, ki se nikoli ni vidno razburjal ...". (str. 39) Kot pravi avtor, je bilo to obdobje dokazovanja družbene potrebnosti arhivskih ustanov in njihovega dela, kar se je izražalo tudi skozi številne delegatske sesatanke, ki so krojili arhivsko usodo. Prav poudarjeno terensko delo je

povzročilo, da je precej zaposlenih v arhivu, kot pravi Žumer, zbolela za arhivitisom "kot mačna advinstvo oziroma zasvojenostja arhivskih strokovnih delavcev z arhivom ... in arhivistiko nasploh ...", "... ki je na družaben, prijateljski način uadomeščal uradno strokovno sestankovanje, izobraževanje in informiranje delavcev arhiva, hkrati pa je imel kar velika zasluge za razvoj arhiva in arhivistike." in "... deluje dokler arhivist ne pride domov ali nazaj v službo ...". (str. 41) Ko je na koncu prispevka ključ zakonu o varstvu osebnih podatkov navajal obdale za arhivitisom, je še zapisal, da "... še do danes ni jasno, ali je ravnatelj vodil evidenco arhivista s črtnimi pikami ali le skrižci, podobni plusom." (str. 43)

Glede na to, da mi je dr. Vlado Valenčič, ka sem ga obiskal ob njegovem 95. rojstnem dnevu in ga obencem tudi zaprosil za njegov prispevek zaupal, da mu nagajajo oči, sva se domenila za obliko pasnetega pogovora. Opravila sva ga prav zadnje dneve lanskega leta. Ključ njegovim visokim letom s svojo intelektualno svežino in spominom prekaša marsikaterega mlajšega človeka. Zato ga ni izmučila ura govorjenja, ku mi je pojasneval, kako mu je leta 1950 tedajji ravnatelj Narodnega muzeja dr. Josip Mal povedal za prsto delovno mesta v arhivu, ki ga je tedaj vodil dr. Jože Šorn, in kako se je kot nezgodovinar zaposlil v arhivu in v njem plodna preživel več kot 20 let znanstvenega življenja. Poleg drugega je dr. Valenčič razložil, da se je zaradi potreb arhivskih strank uarsikdaj latil raziskovalnega dela iz zgodovine Ljubljane, pojasnil pa mi je tudi, zakaj se ni strinjal s konceptom geografske širitve našega arhiva zunaj Ljubljane.

Podobno kot z dr. Valenčičem sem se za intervju tudi že dogovarjal z dr. Božom Otorepcom, vendar je žal ostalo le pri dogovarjanju. Dr. Otorepec ima gotovo na zalogi veliko zanimivosti, ki se tičejo našega arhiva med letoma 1950 in 1972, ka je služboval v našem arhivu.

Mišlim, da veliko ljudi ne ve, da je dve leti arhivske stole gnil tudi poznejši univerzitetni profesor dr. Vasilij Melik. Sam je to kratko omdolje opisal v prispevku, ki ga je naslovil Ka sem še želel postati arhivar, pa je skoraj postal knjižničar Slovenske knjižnice, oziroma je vzporedno upravljal arhivarska in knjižničarska dela. Na koncu dodaja, da je še danes ponosen, da je prišel v stik z arhivsko in bibliotekarsko stroko.

Mag. Branka Šuštar svoje pripovedovanje začenja s spominjanjem na organizacija arhivskega posvetovanja o tehnični dokumentaciji v Cankarjevem domu leta 1986 in na sodelovanje z arhivistom Barisom Razimanom, s katerim sta skoraj sočasno začela službovati v arhivu, ter z Ančo Zaletel, ki je skrbela za pravni red v arhivu. Z drugimi sodelavci tretjega nadstraja pa sa, kot je zapisal Brane, često upravljali "kupčkaslovje", kar hi skoraj lahko enačili z arhivitisom, ki ga je opisal Vladimir Žumer. Ne gre pa prezreti tudi pripravo arhivskega občasnika z naslovom Škart. Hkrati se spominja tudi pristnih prijateljskih stikov s sodelavci arhiva.

Vsem, ki smo hili z njo v arhivski službi, nam je v

zelo prijetnem spominu ostala naša upokojena sodelavka gospa Ančka Kambič. Hvaležen sem ji, da se je za naš spominski zbornik odločila pripraviti Nekaj lepih spominov na arhiv, ki sta ga, kot mi je povedal njen soprog gospod mag. Mirko Kambič, pisala skupaj. On ja je spraševal in vpadnjaj, gospa Ančka pa se je s spominom sprehadila skozi njeno omdolje arhivske preteklosti. Zaščitni znak arhivskih opravil, arhivski prah, gospa Ančka pomenjuje kar "arhivsko sonce" in hkrati dodaja, da so bili sončna privlačnost njene arhivske službe njeni sodelavci in sodelavke, skratka "vsi, ki smo ... sestavljali delovno skupino, včasih pa že kar ubrano, prijetno družino", (str. 57) s katero je gospa Ančka sodelovala kar celih 36 let. In v tem času je ta delovna skupina oz. družina skupno štela kar 83 kolegic in kolegov. Zanimivi so njeni zapisi o tedanjem ravnatelju arhiva dr. Sergiju Villanu in njeni sodelavki Traute Sežun, ki ji je pomagala prebruditi začetne arhivske dneve. Z veliko spoštljivostjo pa piše tudi o svojih preostalih sodelavcih, od dr. Valenčiča dalje. Njeno delo je bilo sodelovanje s številnimi arhivskimi uporabniki, ali kot jim rečemo s strankami, za katere pravi, da so bile tako različne, da bi bile za psihologa pravo daživetje. Zanimive so arhivske dogodivščine ob popisovanju cerkvenih matičnih knjig in ob delih v gradu Mala Loka pri Trebnjem.

Da strokovni arhivistični izpit pa svoji pomenbnosti ne slovi le danes, dakazuje besedilo gospe Marije Lah, ki se je v arhivu zaposlila februarja 1955. Zapisala je, da je bil izpit za arhivarja najtrši izpit v njenem življenju in ji še danes, po taliko letih poskoči srčni utrip, kadar se spomni nanj. Tako kot marsikoga v petdesetih, zlasti pa v sedemdesetih letih, je tudi Marijo Lah v začetne skrivnosti arhivskega dela vpehjala gospa Traute Sežun.

S prispevkom Marije Lah je končan prvi del zbornika, ki ga sestavljajo zapisi arhivskih upokojencev in nekaterih nekdanj zaposlenih v arhivu, ki so si poiskali službe v drugih ustanovah.

S člankom Dušana Bahuna, ki si je izbral simboličen naslov Kaka se je kalilo jekla, se začujajo zapisi sodelavcev, ki danes krojijo podolho našega arhiva. Dušan Bahun se je odločil za retrospektivni pogled na svojo arhivsko pot in na težave, s katerimi se je na njej srečal, nakazuje pa tudi perspektiva svojega dela. Predstavi nam svoje praktične izkušnje na delu z gradivom uprave iz omdolja pa drugi svetovni vojni na ljubljanskem območju. Opisuje, kako je na svoji kaži občutil teoretična načela, da marajo ustvarjalci sami skrbeti za urejenost in odbirauje svojega arhivskega gradiva, zato velja pritegniti njegavi misli, da "... terensko delo ni zaslužek z dnevicami, kot si verjetno marsikda domišlja, pač pa resno in odgovorno delo..." (str. 68) Kat recept za izboljšanje stanja na terenu priporoča izvajanje kazenskih določil zakona o arhivskem gradivu in arhivu.

Sanja Anžič je svoje razmišljanje nasloвила Arhivski vrtljak. Njen prvi, ta je informativni dan, ki ga je opravila pri Žaretu Bizjaku je bil zanja tako šokanten, da ga primerja kar z ljubljanskim patresom pred

dobrimi 100 leti, med drugim tudi zato, ker ja je povsem nenadejano čakal takojšen preizkus prevajanja nemškega besedila. Po dohrem letu dni se je vživela v arhivsko delo in v psihologijo strank, za katere je arhiv pogosto zadnje upanje za rešitev njihovih življenjskih stisk.

Jože Suhadolnik se v razmišljanjih spominja desetletnic, ki jih je doživljal v arhivskem jubilejnim letu. Pred desetimi leti je začel službovanje v arhivu in se takoj moral spoprijeti s problematiko arhivske fototeke in tehnične dokumentacije. Prav tako se je ta čas začelo načrtno evidentiranje gradiva, ki je potrebno konservacije in restavracije, pa tudi sistematično mikrofilmiranje ljubljanske gradbene dokumentacije na mikrofilmske kartice zaradi varnosti. Avtor se na kratko dotakne odkupovanja arhivskega gradiva, saj že več let vodi komisijo za odkupe in priprave trienalnih razstav o gradbenem razvoju ljubljanskih okolišev.

Liljana Šuštar je svoje spominske utrinke nanizala v prispevku s simpatičnim naslovom Najboljša leta v najboljšem arhivu. V njem se spominja selitev svojega delovnega mesta po vseh nadstropjih magistrata, v katerih posluje arhiv. Njeno strokovno delo je vezano na gradivo nekdanjih družbenopolitičnih organizacij, zlasti na gradiva občinskih organizacij ZKS, za katerega je v arhivu veljal poseben režim. Ta režim je simbolizirala veriga, s katero so bile prevezane in zaklenjene pomične police, na katerih je počivalo to gradivo. Spominja se tudi arhivskega družabnega življenja, še zlasti življenja v šestdesetih in sedemdesetih letih.

Tatjana Šenk je pripravila Drobtinice, v katerih se spominja konec sedemdesetih let, ko se je v arhivu menjavala generacija in se je arhiv okreplil kar z lepim številom mladih zgodovinarjev. Ta je bilo tudi obdobje, ko se je začelo uvajati računalništvo, in Tatjana negotavlja, da si ga težko predstavlja brez pomoči sodelavca Žige Železnika. V Drobtinicah opisuje tudi pristne prijateljske vezi, ki so se stakale zlasti med nekaterimi ljubljanskimi sodelavci, in pri katerih je odločilno vlogo odigral priložnostni arhivski pesnik Boris Rozman.

Marjana Kos je svoje šestletno delovanje v arhivu opisala z doživetji v enoti za Gorenjsko Kranj in zdaj v Ljubljani, kjer se srečuje z gradivom društev in posameznikov, poleg tega pa tudi s preprodajalci arhivskega gradiva.

Nataša Budna-Kadrič videnje arhiva in arhivskega dela prikaže skozi oči študentke, ki se je z arhivsko stvarnostjo srečala v enoti v Škofji Loki, v kateri je tudi začela arhivsko službovanje.

Prvo arhivsko izkušnjo je opisala Barbara Pešak-Mikec. S kruto arhivsko stvarnostjo se je srečala že pri svojem prvem samostojnem prevzemanju gradiva, ko je idealno zakonsko načelo o urejenosti in odhitanju arhivskega gradiva, ki ga mora opraviti ustvarjalec, zamenjalo surovo načelo "Vzemite, uredite sami, ali pa gre v smeti!" (str. 91)

Zadnji del zbornika sestavljajo prispevki, ki so jih pripravili sodelavci, zaposleni v dislociranih enotah našega arhiva.

Tri prispevke iz enote za Dolenjsko in Belo krajino v Novem mestu začenja Zorka Skrabl z opisom problematike že skoraj smrtno nevarnega arhivskega depoja v poslopju nekdanje osnovne šole na Karteljevem. Ta depo je bil arhivu leta 1974 ponujen kot začasna depojaska rešitev. Ker so domačini upali, da bo v stavbi zaživela šiviljska dejavnost, ni čudno, da je arhiv postal krivec, da se to ni uresničilo. Nazadnje so menili, da če v stavbi "... ne more biti tovarne, naj bo pa vsaj oštarija ..." (str. 93) Arhivske skladiščne prostore so krajevne "oblasti" nekoč samovoljno spremenile v brigadirske spalnice. Avtorica v nadaljevanju zelo plastično opisuje nemogoče delovne in sanitarne razmere v stavbi. Te so reševali tudi dolenski sanitarci, tako da se je le zagnanosti dolenskih sodelavcev zahvaliti, da je bilo "karteljevsko" gradivo kolikor toliko oskrbovano. Problem je bil rešen leta 1997, ko se je gradivo preselilo v grad Grm, v katerem je enota dohila tudi nove pisarniške prostore.

Meta Matijević se je odločila, da zapiše znano dejstvo, "... da je za delo zavzetemu arhivistu nemogoče pisati spomine, ker se zaveda, da je njegov spomin šepav ..." (str. 97), in dodaja, da so dolenski mogočniki menili, da je Karteljevo dobro za arhivsko skladišče, saj jih niso ganile pripovedi o dragocenosti arhivskega gradiva, nikakor pa karteljevski prostori po njihovem mnenju ne bi bili primerni za skladiščenje "dolenjskih slamoreznic". Spomini ji ubijajo tudi na arhivsko skladišče v Drašičih in na tamkajšnjo prijazno arhivsko paznico Angela.

Marko Polenšek se je pozahaval z otvoritvenimi govori za arhivsko razstavo o izgradnji ljudske oblasti, ki smo jo v arhivu pripravili leta 1978. To pa je tudi leto, ko je Marko začel arhivsko službo. Zaradi objektivnih okoliščin je bil ta čas tudi edini v dolenski enoti, ki je moral imeti otvoritvene govore. Pa mu je le uspelo pregovoriti kolegico vodjo enote, ki hi bila upravičeno odsotna, da je imela govor, izpasodili so si kranjsko verzijo in jo pozabili predelati v dolensko. Ob odprtju razstave v Črnomlju je govor motil velik hrup sosednje silvestrske zabave, v Trebnjem pa Marku ni bilo treba opraviti slovesnega govarjenja, saj sta na otvoritev prišla le dva povabljenca.

Gorenjski del prispevkov se začenja s kratkim zapisom mag. Gorazda Starihe o težavah, pa ne arhivskih, ampak organizacijskih, ki jih je imel v obdobju arhivskega pripravništva z organizatorjem pripravništva, podjejem Celina d.d., ki ga je skušalo rešiti pred krutim dejstvom, ki se je pojavilo po "piru", popitem po opravljeni diplomi. Pojavilo se je namreč vprašanje, "... kako bo pa s pirom v bodoče ...", oglasil se je, kot sam pravi - angel preživetja, ki ga je poskušal preživeti ob pomoči podjetja Celina, centra za zaposlovanje mladih, ki je kruti konec storilo nekje na sredi njegovega pripravništva.

Mija Mravljica se je spopadla s svojo prvo in edino stoletnico. Praznovniki smo jo tudi z izletom v Grčijo, ki ga je Mija slikovito opisala v prvem delu svojega prispevka. V nadaljevanju je opisala svoje lektorske dejavnosti pri vseh zadevah, ki so ob naši stoletnici imele pisno obliko. Pa tudi svojo vlogo povezovalke na prav vseh svečanih prireditvah v jubilejnim letu.

ko se je med drugim izkazala tudi kot Manica Komar, nekdanja arhivarka, ki je opisala svoja srečanja z arhivarjema, pesnikoma Aškercem in Zupančičem. Zlasti pa je njem prispevek koristen zato, ker ima v opombah zapisane datume prav vseh prireditev v počastitev naše stoletnice.

Dr. France Štukl je zadnji v gorenjski navezi v zborniku. Odločil se je napisati svoje spomine na prva leta arhivskega službovanja. Zaradi gospodarskih reform v šestdesetih letih se mu je služba na Gorenjskem oddaljevala, dokler ga jeseni leta 1967 v arhivsko kolesje niso povlekle silnice tedaj sprejete slovenske arhivske zakonodaje in je dobil službo v tedanjem Mestnem arhivu Ljubljana, saj se je loška občina odločila poskrbeti za svojo bogato arhivsko dediščino. Na njemu lastni plastični način opisuje svoje prvo srečanje s tedanjim arhivskim ravnateljem dr. Vilfanom in dela, ki so mu jih namenili za začetek, ter kot sam pravi, kolobarjenje po arhivu, na kar ga vežejo lepi spomini, zlasti na tedanje sodelavce, dokler nazadnje ne prevzame skrbi za loška gradiva. Delovne in poslovne prostore dobi na loškem gradu.

Zadnja dva prispevka sta pripravila sodelavca iz Idrije. Janez Pire nas seznanja z zgodovinskim razvojem najprej oddeleka in nato enote v Idriji. Podlago za ta razvoj daje dobro ohranjeno gradivo Idrijskega rudnika, ki se je najprej hranilo v okviru Idrijskega muzeja, nreditveno značilnost pa mu je dala izjemna poznavalka rudniške problematike dr. Marija Verbič, tedaj zaposlena v slovenskem republiškem arhivu. Podobno kot v Škofji Loki so se tudi idrijski občinski močje zavedali pomena idrijske dediščine, zato so najprej zagotovili denar za honorarnega arhivarja, od 1. septembra 1969 pa za redno zaposlenega, tako da se je arhivska služba preselila iz muzeja v okvir Mestnega arhiva Ljubljana. Arhiv je vse do leta 1992 imel depojske in poslovne prostore v idrijskem gradu, to leto pa se je preselil v del prostora nekdanje idrijske osnovne šole. V nadaljevanju je opisana selitev gradiva iz gradu v prenovljene šolske prostore.

Zadnji, pa ne zadnji po pomenu je prispevek Mire Hodnik, ki nas seznanja z njenimi začetki v arhivski službi. Opisala ga je v prispevku Vsak začetek je težak. Opisuje, kako se je v študentskih letih učila gotice in kako je nanoslo, da je izvelela za prsto mesto arhivista v oddelku v Idriji. Zelo plastično je opisala svoje prve arhivske dneve, tako v Ljubljani, kakor potem v Idriji.

Za konec je treba poudariti, da Spominskega zbornika Zgodovinskega arhiva Ljubljana, pa tudi drugih številnih prireditev ob praznovanju 100-letnice arhiva ne bi bilo brez sodelovanja skoraj vseh zaposlenih v arhivu, brez podpore Mestne občine Ljubljana in sponzorjev, ki so navedeni na koncu knjige, lektorskih opravil sodelavke Mije Mravlja, zavzetega pristopa oblikovalke arhivske celostne podobe in vseh jubilejnih prireditev Andreje Aljančič-Povirk ter gosposila Franca Čudna iz podjetja Meilit d.o.o., ki sta poskrbela za vse tiske, ki smo jih izdali v letu praznovanja.

Janez Kopač

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja